

SOCIETAT D'

ONOMÀSTICA

BUTLLETÍ INTERIOR

**VIIIè COL·LOQUI
LLEIDA**

26-27 Març 1983

ELS TOPÒNIMS D'ARTESA DE LLEIDA EN ELS SEGLES XII, XIII, XIV, SEGONS LA DOCUMENTACIÓ

Adolf COSTAFREDA i Josep GALLART

No pretenem que aquest curt treball sigui un estudi erudit sobre la toponímia d'Artesa de Lleida en els segles XII, XIII i XIV: més aviat com a historiadors volem presentar una relació dels topònims que ens apareixen a la documentació i esmentar si s'han conservat fins a l'actualitat. Aquesta documentació pretèrita no és gaire extensa, la qual cosa fa que els topònims que podem presentar no són massa nombrosos. Per llur millor intel·ligència els hem dividit en diversos grups atenent els llocs a què fan referència.

ELS TOPÒNIMS URBANS.- No són gaires els topònims referits a indrets o construccions del poble, segurament degut que eren pocs els edificis o construccions amb una finalitat específica. El primer que trobem documentat és el del *Castell d'Artesa*, que es nomena per primera vegada en un testament del 1156¹, i en altres documents posteriors, el darrer dels quals és un inventari que es fa al 1360² de tots els objectes que hi havia en aquell moment. D'aquest castell, actualment, no en queda cap rastre material, però en resta el topònim, designant una zona del poble.

El segon en antigüetat, que ens apareix a la documentació, és el de la *Muralla*, citat en algunes actes de venda d'unes cases adossades a ella³. D'aquesta muralla tampoc no n'ha quedat cap vestigi, però com en el cas anterior persisteix en part el topònim, ja que es conserven els noms de *Portal* i *Portalet*.

Els altres fan referència a edificis que els Templers tenien a Artesa pel cobrament del delme, com són el del *Paller*⁴ o el *Celler*⁵, que no s'han conservat. Aquest celler, segons el que hem pogut constatar als documents, havia de tenir certa importància, ja que en alguns de Montlleó⁶ es parla de l'obligació dels pagesos de portar els raïms del delme al celler d'Artesa.

ELS CAMINS.- Com passa en l'actualitat, Artesa estava comunicada amb Lleida i els pobles veïns per camins dels quals la documentació ens en dona notícia, camins, que malgrat que actualment les comunicacions es facin per noves i modernes carreteres, no han perdut mai llur nom original: com són el *camí de Castell d'Ases a Lleida*⁷, el *camí de Puigvert*⁸, o el *camí de Lleida*⁹.

Altres camins que menaven a ravals o partides de Lleida o el seu terme que, en desaparèixer o canviar de nom, s'ha perdut o canviat el topònim; com el *camí d'Artesa a Merita*¹⁰ o el *d'Artesa a Conjaquera*¹¹, camins que malgrat que el nom hagi desaparegut o canviat intuïm a quins corresponen a l'actualitat. Cosa que no passa en algun camí que tenim documentat, com és el cas del *camí d'Artesa a Gosera*¹², que ara per ara no podem situar, degut també a l'escassetat de notícies. Un altre tipus de camins són els que menen a partides o a finques del terme amb noms singulars, dels quals, a la present documentació, trobem un parell. Així el *d'Artesa a Montlleó*¹³, que correspon a l'actual *de Munlleu*; o el *de les Vinyes*¹⁴ del qual no sabem amb exactitud la correspondència actual; però apuntem la possibilitat que sigui l'actual *del Vinyar Vell*, per dues raons: la primera és que a l'actualitat hi ha dues partides anomenades *el Vinyar Vell* i *el Vinyar Nou*, indrets on des de fa molt temps no hi ha vinya; tenint en compte això i la data del document, ens inclinem per la seva correspondència amb el *del Vinyar Vell*.

PARTIDES DEL TERME I DELS TERMES VEÏNS.- Amb els noms de partides esmentades als documents es poden fer dos grups, tenint en compte llur pervivència. Al primer grup s'han d'incloure els noms que s'han perdut, com són *Melosa*¹⁵ *Soley Blanch*¹⁶, *Terme de la Torre de Parets Altes*¹⁷, *Terme de Fenosell*¹⁸, *Terme de Merita*¹⁹ i *Terme de Riquer*²⁰. Al segon grup s'ha d'incloure els noms que, malgrat els canvis que imposa el temps, s'han conservat, com són: *Madrona*²¹ *El Reguer*²², *Castelló*²³, *Terme de Maxerre*²⁴, *Terme de La Sala*²⁵, *Rocafort*²⁶, i *Montlleó*²⁷.

LES TORRES.- D'algunes partides del terme, la documentació n'esmenta l'existència de torres, que duen el nom de la partida o del senyor que les posseïa aleshores, com: la *Torre de Matrona*²⁸, la *Torre de Vinabida*²⁹, la *Torre de Parets Altes*³⁰, la *Torre de Montlleó*³¹, i la *Torre de Ponç d'Oromir*³² i la *Torre de Fenosell*³³; són torres de les que actualment s'ha perdut el nom, essent impossible de situar-les amb exactitud per la insuficiència de dades, encara que en algun cas les restes arqueològiques i ceràmiques trobades en alguns indrets del terme fan pensar en algun possible assentament d'aquestes torres.

ELS ACCIDENTS GEOGRÀFICS.- Dos són els topònims que ens aporten els documents pel que fan referència a accidents geogràfics remarcables; el primer és el *Tossal d'en Boret*³⁴, nom que no s'ha conservat, cosa comprensible si pensem en els canvis de propietaris que han sofert les terres al llarg del temps; el segon és el les *Serres de Castelló*³⁵, topònim que encara es conserva junt amb el nom de la partida.

ELS RIUS I LES VALLS.- L'únic riu que passa pel terme d'Artesa és el de *La Femosa* que ja trobem esmentat des de sempre a la documentació³⁶. Si de rius només n'hi ha un, nombroses són les valls que solquen el terme d'Artesa i el drenen de les aigües de les pluges. Són valls que van a parar a La Femosa o al Sed; d'aquestes, però, només en trobem esmentada una a la documentació, que és la *Vall de Maxarre*³⁷, nom que encara es conserva.

(1) Fons de St. Joan de Jerusalem, Arxiu Corona d'Aragó: Secció 3.ª, llig. 19.- Íd. Secció 3.ª, vol. 40.- Totes les referències que segueixen són tretes del mateix fons.- (2) S. 2.ª, Arm. 11, llig. 1.- (3) S. 1.ª, Arm. 12, pergamins 88, 98, 106, 113, 114.- (4) S. 1.ª, Arm. 12, pergami 106.- (5) S. 1.ª, Arm. 12, p. 111.- (6) S. 3.ª, llig. 2.- (7) S. 1.ª, Arm. 12, p. 90.- (8) S. 1.ª, Arm. 12, p. 104, 117.- (9) S. 1.ª, Arm. 12, p. 117.- (10) S. 3.ª, llig. 2.- Segons J. LLADONOSA: *Història de Lleida*, I, p. 564, «Merita era una partida de Lleida de la que al capbreuament de 1392 dels ravals, torres i partides de l'horta ja només en quedava el record».- (11) S. 1.ª, Arm. 12, p. 108.- Segons J. LLADONOSA, *op. cit.*, I, p. 79 «Conjaquera o Consiachar seria topònim d'origen àrab, i era un raval sarraí situat a cinc minuts del Cap Pont, Segre avall».- (12) S. 1.ª, Arm. 12, p. 109 i 118.- (13) S. 1.ª, Arm. 12, p. 104.- (14) S. 1.ª, Arm. 12, p. 117.- (15) S. 1.ª, Arm. 12, p. 87, 109, 111.- (16) S. 1.ª, Arm. 12, p. 93.- (17) S. 1.ª, Arm. 12, p. 101.- (18) S. 1.ª, Arm. 12, p. 109, 118.- (19) i (20) S. 3.^a, llig. 2.- (21) S. 1.^a, Arm. 12, p. 94, 109, 118.- (22) S. 1.^a, Arm. 12, p. 102.- (23) S. 1.^a, Arm. 12, p. 104.- (24) i (25) S. 1.^a, Arm. 12, p. 118.- (26) S. Arm. 12, p. 117.- (27) S. 3.^a, llig. 2.- (28) S. 1.^a, Arm. 12, p. 96.- (29) S. 1.^a, Arm. 12, p. 109, 118.- (30) S. 1.^a, Arm. 12, p. 101.- (31) i (32) S. 3.^a, llig. 2.- (33) S. 1.^a, Arm. 12, p. 116.- (34) S. 1.^a, Arm. 12, p. 107.- (35) S. 1.^a, Arm. 12, p. 104.- (36) S. 1.ª, Arm. 12, p. 107.- (37) S. 1.ª, Arm. 12, p. 109 i 118.

NOMS DE GEGANTS

En un article signat «Picarol», publicat per «Aiona» (17-VI-1983, p. 17) trobem un fragment d'inventari de noms de gegants: el Llorenç i l'Agnès, gegants nous de Matadepera; En Quimet i la Laieta, del Barri de la Concòrdia de Sabadell; En Gaspar i la Mariona, fillols dels gegants vells de Sallent, la Toneta i el Maneló; En Miquel i la Montserrat, de Molins de Rei; el Cosme i la Damiana, de Granollers; En Pere Drapaire i l'Eulàlia Tallacoll, d'El Masnou; el Taruk i n'Elaià, de Sitges. Seria interessant de completar la llista; especialment amb noms pretèrits, si se'n conserva el record.